

Мінус на мінус

Лариса Письменна

Якщо помножити мінус на мінус, то буде плюс. В математиці.

НЕВИГАДАНА ІСТОРІЯ

— Старішає дзеркало, — засміялася Дарина Петрівна. — Що далі, то старішає, осоружне. А колись же яке було влєсливе!

Спустилась у вестибюль санаторію, в роздягальні зняла шубу, натомість узяла лижі. Вже на ганку стягла з ніг чобітки, зашнурувала черевики й відчула — не лижі на ногах, а крила за плечима. Аж молодістю дихнуло. Сусідка по палаті забрала чобітки ("я їх залишу в роздягальні"), і Дарина Петрівна, окрилена лижами та вибираючи місця, де ще лишився сніг, побігла рівною алеєю. За санаторною територією перетнула бруківку й заглибилася в померезаний смугами від лиж сосновий ліс.

Він нагадав голосіївську юність. Тільки ліс там був з крутими горбами та виярками і хтозна — чи відважилася б тепер на оті колишні польоти з гір, од яких перехоплювало віддих. А може, й зважилася б всупереч занадто відвертому дзеркалу. Ну, сьогодні останній день відпочинку, на завтра вже замовила машину. Годі вигулюватися, пора братися до роботи.

— Гей, дівчино, заждіть!

То Дарину Петрівну наздоганяв на лижах якийсь незнайомий хлопець, теж у спортивному костюмі. Вона зупинилась, обернулась і насмішкувато глянула на хлопця.

— Чого тобі, синку?

Той ошелешено закліпав, невиразно пробурмотів "вибачаюсь" і рвонув убік.

— Чого ж за комплімент вибачатися?— гукнула навздогін Дарина Петрівна.

Надихавшись досхочу свіжим смолистим повітрям, повернула назад. Перетнула знову шосе й, розігнавшись, мало не втрапила під блакитного "Жигуля" — він несподівано і круто завернув і собі до воріт санаторію.

— Мамо! Чи тобі життя набридло?

— Це ти, Максимку? Чого приїхав, я ж узавтра повертаюся.

— Повернешся сьогодні. Скажи вашому Церберові, аби той відчинив ворота.

Пояснивши черговому на прохідній, що то машина по неї, вони удвох заїхали на територію. Син на автомобілі, мати на лижах.

— А ти, мамцю, ще здорово на лижах бігаєш, — похвалив Максим.

— А ти гадав, старість мене розвалила? Дзуськи, я ще не збираюся дибати з ціпком.

В роздягальні здала лижі, перескочила у своє взуття і разом із сином пішла до палати. Лише там, наодинці, Максим обняв матір і врочисто поздоровив:

— З ювілеєм тебе, мамцю!

— Ювілей був кілька днів тому, я спеціально дременула сюди, бо такий ювілей —

невелика радість. Як не крути, а від офіційно виголошеної старості нікуди не втечеш. Краще б не виголошували.

— І тому ти махнула щосили під машину?

— Ні, то ще не причина для самогубства. Що то в тебе за конверти? Пошту я прочитаю вдома. Взавтра.

— Сьогодні, бо доведеться їхати додому. Завтра ювілей твого улюбленого видавництва. Ось — читай.

Дарина Петрівна прочитала запрошення на ювілей видавництва і поздоровлення з власним — ото збіглося! Нерішуче глянула на сина.

— Шкода, що запрошення не на вечір, а на день. Таки доведеться їхати додому сьогодні. Ану, берися складати бебехи.

Максим якось органічно не терпів поратися з бебехами, але зараз миттю кинувся виконувати материн наказ. Він швидко поскидав у валізи все, що трапило до рук, усміхаючися від вуха до вуха.

— Та куди ж ти пхаєш санаторні рушники? Напевне, ще щось запхав. Ні, краще вже я сама, відступися.

Максим з охотою відступився. І хоча отой ювілей, а точніше — офіційна констатація прожитих років таки муляла душу, зараз чомусь стало весело. Зрештою, старості вона досі не відчувала, роботу свою любила, хоча тверезо й не переоцінювала свою творчу потенцію. Добре, що розуміла: досі, та й надалі, працювала і працюватиме чесно. Правда, часто вболівала за надто пригладженими, а то й зовсім вилученими абзацами (не забувай про Головліті), та, незважаючи на такі прикрощі, на інші пережиті болі й біди — а хто їх не має? — все ж може вважати, що їй у житті пощастило.

Вдома на них чекав накритий невісткою стіл. Володька — внук-семикласник — походжав навколо столу, ласо поглядаючи на заставлений наїдками стіл.

Заспівав, ніби й собі вітаючи, кенар Йоська у клітці. За красу, яскраво-цитриновий колір пір'ячка та чорні блискітки очей спершу його охрестили поважніше — Іосифом Прекрасним, а далі дожив і до фамільярного Йоськи. На Володьчиному ліжку ліниво простягнувся смугастий кіт Мартин. Але поза його була облудлива, бо зеленими хижими очима він пожадливо дивився на Йоську.

— Мамо, йдіть до столу, — покликала Галина. — Треба ж відзначити ваш день народження.

Дарина Петрівна вже раділа, що повернулася додому, і вдячна була невісточці за це сімейне свято.

* * *

Другодні Дарина Петрівна причепурилася — адже її рідне видавництво святкує! — тож мала бути у формі. Ясний день середини березня, пахло весною. Чесно кажучи, пахло бензином та вихлопними газами з автомашин, але настрої був весняний. Та й санаторій додав здоров'я, немарно ж її зустріли схвальними вигуками. В усіх був святковий настрої: жіноцтво вбралося в празникові сукні, літні ж чоловіки в офіційно-строгих костюмах, всупереч молодим, урочисто виблискували лисинами. Дарина

Петрівна вперше цього року змінила шубу на демісезонне пальто: весна, і нічого ходити, мов те опудало, в хутрі. Таки весна. А вдома на столі лежить розпочатий рукопис нового оповідання, а може, й повісті. Як напишеться.

Підбігла Шура — редакторка, тоненька, зграбна. Обнялися. Їхня дружба була с п р а в ж н я, хоча Дарина Петрівна вже давненько не працювала у видавництві — пішла на "творчі хліби".

— Даринонько Петрівно, я вас поздоровляю з...

— Чшш! — урвала їй мову Дарина Петрівна. — Не нагадуйте людям, бо ж...

— А то вони не знають? Он там, на другому поверсі, вам виставку влаштували. Тільки фотографія невдала, чому іншу не дали?

— А мене в Києві не було.

— Чи не зумисне втекли?

— Ой, Шуронько, доживете до моїх років, відчуєте, яка то радість свою старість відмічати, та ще й святкувати.

— Не вам говорити про старість. Я знаю багатьох молодих, які набагато старіші за вас. Ну, ходімо до залу, бо вже всі, здається, посходилися.

Дарина Петрівна з Шурою пішли до залу. В цьому новому приміщенні зал був великий, на першому поверсі, з підступно пократим паркетом, за який вона проклинатиме архітектора все життя, що залишилося... Та про це згодом, а зараз ніщо не нагадувало про тяжку, несподівану біду. Вже й музиканти зібралися в проході з холу. Коли посідали, Дарина Петрівна раптом згадала, що забула в роздягальні бібліотечну книжку. Вона похапцем ступнула на блискучий, свіжонатертий паркет поміж рядами крісел, що хитро спускався згори донизу, де-не-де полишаючи поодинокі несподівані сходинки. Аби ж то їх було хоч по три, тоді кожен помітив би, а ця хитра конструкція...

Хоча було дуже боляче, не застогнала, намагаючись підвестися. Ганьба, розляглася в проході на сміх людям, корова чортова! Але підвестися не зуміла, її підвели й поставили на ноги, а точніше — на ногу, бо права нога поїхала кудись убік. Допомогли сісти. Зціпивши зуби, чекала, поки переболить.

— Дарино Петрівно, вам дуже зле?— захвилювалася Шура. — Он як ви зблідли. Може, викликати "швидку допомогу"?

— Не треба "швидкої". Краще допоможіть вийти з залу.

— Тримайтеся за мене.

Та де там триматися. Якби ж то могла стати на ноги... Зрештою підбігло двоє чоловіків і потягнули її з залу. Дарина Петрівна так і не втямила — хто саме, пригадувала тільки, що один був маленький, а другий високого зросту. Та ще Шура йшла ззаду — морально підтримуючи.

Посадовивши на стільця в холі, "носії" повернулися до залу, а Шура лишилася біля Дарини Петрівни.

— Шурочко, візьміть у роздягальні книжку... я там залишила, треба її здати... в бібліотеку.

Дарина Петрівна намагалася сидіти рівніше, хоч якась нечиста сила підштовхувала звалитися з стільця. Шура знайшла в роздягальні книжку і рішуче, аж сердито, сказала:

— Зараз же йду викликати "швидку допомогу".

— Може, обійдеться?

— Якщо обійдеться, то лікарі вам не завадять.

І поспішила до телефону. Викликавши "швидку допомогу", подзвонила ще й Максимові на роботу.

— Негайно приїздіть у видавництво, вашій мамі зле!

Приїхала "швидка допомога". Двоє дужих санітарів винесли Дарину Петрівну на стільці до машини, витягли ноші й натренованою хваткою перекинули на них Дарину Петрівну. І тут вперше вона скрикнула від гострого болю. Саме в цю хвилину і над'їхав своїм "Жигулем" Максим.

— Що з тобою, мамцю?

— Нога не працює, — пояснив один з санітарів. — Везем у лікарню. Це ваша мамаша? То катай слідом за нами.

* * *

Над нею схилилося молоде вродливе обличчя лікаря. Той спокійно, ніби про якусь буденну, навіть з приємним присмаком, річ повідомив:

— Перелом шийки стегна. Потрібно оперувати.

Дарина Петрівна не злякалася. Вона просто уявлення не мала — що то за перелом такий, до того ж тон у лікаря був спокійний. Що ж, операція то й операція. Вона взяла синову руку й притисла до своєї щоки.

Її перодягли в лікарняну білизну, а сумку й одягу узяв Максим, щоб одвезти додому. Прощаючись, міцно поцілував (чому в нього вогка щока?) і лагідно промовив:

— Тримайся, мамцю! Я буду щодня відвідувати.

Вона й трималася. Погано тільки, що їй, просвердливши коліно, присобачили кудись догори хвору ногу, і вона почувалася як пришпилена живцем комаха для колекції. Поволі заціпеніла, а далі й нестерпно заболіла спина. Скільки має так лежати? Запитала у лікаря, отого молодого і вродливого, що чергував того дня на "швидкій допомозі", він пояснив:

— Сьогодні п'ятниця, субота й неділя — вихідні, а в понеділок має робити обхід професор — у нього й спитаєте.

Крім неї, в палаті було ще чотири жінки. Вони хоч якось рухалися, нехай на милицях, а пришпиленою комахою почувалася вона одна. Біль нещадно гострішав, розтікався по всіх жилах... Дарина Петрівна легковажно спробувала звільнити ногу, та де там: коліно міцно тримав "шампур". Майнула думка: "Оце б зараз та почалася війна, а їй що робити?"

Поволі співпалатниці почали її розпитувати — хто вона та що скоїлося. Дарина Петрівна відповіла. Їй не сподобалось, що жінки враз співчутливо заойкали: ще б пак, така травма! Одна дуже доречно розповіла, що її сестра, як ото поламалася, то й досі

лежить прикована до ліжка. Вже сім років! Друга теж розповіла щось подібне. Нічого сказати, потішили. Врешті Дарина Петрівна розсердилася.

— Навіщо ви мені таке розповідаєте? Краще б... анекдот який, чи що. Хочете, я сама вам розповім?

Вона й справді розповіла дотепний анекдот, але чомусь ніхто не засміявся. Навпаки, здивувалися, ніби вона була не сповна розуму.

Не розуміють, ображено подумала й механічно сіпнула прип'яту на "шампурі" ногу. Дідька лисого одірвеш! До того ж відчула нагальну потребу викликати санітарку, а саме над її узголів'ям був сигнал для виклику. Вона довго і безнадійно натискала кнопку, поки одна з сусідок не вишкандибала з палати і таки знайшла санітарку. Та принесла потрібну посудину з морською назвою, але забирати не те що не квапилася, а взагалі рішуче забула і про посудину, і про Дарину Петрівну.

— Вам треба було наміняти карбованців, — сказала досвідчена сусідка. — Без карбованця вони не дуже-то обслуговують.

— Та й не тільки карбованців, треба мати що покласти в конверти, розумієте?—додала друга.

— Здається, розумію. Таж я не знала, що траплю сюди, "швидка допомога" загнала, а син забрав одержу й сумку з грішми...

Скажено боліла спина, а за нею вже й усе тіло. Та ще ця неестетична посудина муляла... Господи, та де ж та бісова санітарка?

Нарешті палата заводала дружним хором. З'явилася санітарка. Трошки пристояла біля ліжка, далі з презирством глянула на Дарину Петрівну і забрала судно.

Сьогодні п'ятниця, завтра і позавтра вихідні... Дочекайся б до понеділка, щоб дізнатися у професора — що з нею робитимуть.

На ніч Дарину Петрівну нашпигували всякою всячиною, і вона врешті забулася. Проте навіть крізь сон мучила прип'ята нога, яку все намагалася вирвати. Та й сон був якийсь дивний — снила чиймись давно забутими віршами, вони весь час напливали з якоїсь забутої далини. Вона все їх читала.

"Серце здушили мені — мовчи! О майбутнє моє прекрасне! Чуло серце тебе вночі, що ж, нехай собі серце гасне... По воду... А день за днем... Знов подвір'я взялось травою... Серце... серце! З твоїм вогнем... у бур'ян головою..."

Прокинулася. Одна з сусідок хропла потужно, мов трактор. А серце пече! На щастя, підійшла чергова медсестра.

— Як вам?

— Серце, — поскаржилась.

— Зараз зроблю ін'єкцію. Потерпіть.

— Додайте снодійного... сусідка дуже хропе.

І знову Дарина Петрівна поринала в каламутну безвість. І знову забриніли слова забутих віршів:

"Еллади карта... Коцюбинський... на етажерці лебідь... У дужих дні — немов слухняна глина... покірнa волі й пальцям різьбярa... а я схилюсь тихенько на коліна..."

Ні, на коліна не стати, не пускає прип'ята нога. Чиї це вірші? Я їх геть забула... Ось і знову напливають...

"Годі... не плач... як це дико, їй-богу... ой, яке мертве усе в словах... Взяти б серце своє... об підлогу! Ах!"

Прокинулась, намагаючись вхопити бодай останні слова з віршів, але вони ховалися вже в недосяжних звивинах мозку. Не пам'ятає.

Ранок. Лікарняна палата і прип'ята нога. Вирівнятися б, повернутися бодай на бік. Марно. Лежи і чекай: в понеділок професор.

Прийшли Максим, Галина та Володька. Галина відразу почала підготовувати Дарину Петрівну домашньою стравою, а Максим заходився вишукувати по кишенях карбованці для санітарок. Дарина Петрівна написала доручення на ім'я сина — взяти з ощадкаси чималу суму грошей (для конвертів). На щастя, виявилось, що завірити доручення можна тут-таки, в лікарні.

Володька дивився на розіп'яту свою бабусю чорними переляканими очима, з усієї сили намагаючись посміхнутися. Досі ж вона була така бадьора, енергійна, і — маєш тобі!

— Ну, що там вдома у вас? — запитала Дарина Петрівна, з любов'ю дивлячись на свого єдиного внука.

У того зненацька затремтіли губи, мало не заплакав.

— Мартин Йоську з'їв... Сам лапою відчинив дверцята клітки...

— З'їв! Клятий котяра! Немарно ж кажуть, що біда сама не ходить. Та я одужаю, а Йоськи шкода.

— Хоча б з кимось порадитись, — з досадою сказав Максим. — Ніби для хвороби є вихідні. Як ти, мамцю, ніч провела?

— Яюсь дивно. Снила віршами...

— Не зрозумів.

— Весь час напливали якісь вірші. А зараз навіть не можу пригадати — чиї. Ой, дітки мої, якби ж то одірвати ногу з цього прикола, тоді відразу б полегшало.

— Не здумай одрізати, — злякався Максим.

— Хіба одірвеш? Гадаєш, не намагалася, особливо уві сні. Швидше б понеділок, хоч дізнатися, що зі мною робитимуть.

* * *

Понеділок. Обхід. Нарешті!

Професор, показний з себе, але з байдужими очима, поглянув на поданий йому рентгенівський знімок і, як здалося Дарині Петрівні, вдоволено муркнув:

— Умгу. Все ясно.

— Професоре, мене оперуватимуть?

— Ну, звісно.

Він уже обернувся, щоб підійти до іншого ліжка зі своїм білохалатним почтом, але Дарина Петрівна з розпачем заволатала:

— Професоре, благаю: оперуйте швидше! Мої сили катастрофічно тануть... Я довго

так — "на приколі" — не витримаю.

Професор уважніше глянув на неї, збагнув, що не вередує, і владно наказав:

— Активно готуйте на п'ятницю.

Згодом прийшов лікар Боярчук, що відтепер вестиме й оперуватиме Дарину Петрівну. Без витівок витесане обличчя, ніби нашвидку, але вираз добрий. Вона зраділа доброму лікареві, запитала, що буде з нею по операції.

— Спершу—шість місяців на двох милицях, — мовив той.

— Шість місяців? На двох милицях? — вжахнулась Дарина Петрівна. — А... якось по-іншому не можна?

— Не можна, — співчутливо усміхнувся Боярчук. — Зрозумійте — такий перелом...

Вона не розуміла (поки що не розуміла), який саме перелом, лише збагнула: шість місяців милиць — то жахливо. І нічого не можна вдіяти. Швидше б оперували, швидше б минали оті осоружні шість місяців!

Ще три дні "на приколі". Середньовічне катування.

По один бік од неї лежала (вже збиралася виписуватися — щаслива!) молода й симпатична офіціантка з ресторану. Оступилася на слизькому тротуарі, пошкодила ступню ноги. Навпроти по діагоналі — бібліотекарка, ця теж збиралася виписуватися, власне, її виписували, а вона не хотіла, бо, мовляв, ще недолікувалася. І ще — повновида, добродушна жінка на двох милицях, що часто підходила до Дарини Петрівни, питала, чи не треба чогось. А поряд, з лівого боку... Ох!

Маленька, як вузлик, і вредна, мов оса, вередлива бабця. Щось там у неї скоїлося з рукою, здається, тріщина кістки. Їй наклали тугу пов'язку, але ця пов'язка заважала усім у палаті дихати. Бабця щохвилини деренчливим голосом розповідала, що зроблено не так як годиться, що дочка зумисне зіпхнула її в лікарню, аби вдома не панькатися, що вона вже стала непотрібна, що... і таке інше. Зрештою Боярчук таки наклав їй на хвору руку гіпс, але за годину бабця підняла таку веремію, що гіпс довелося зняти, бо "теперички ще дужче болить". Дочка її, ще не стара жінка, щодня приходила до матері і з очима мучениці мовчки вислуховувала її скарги та докори. А докорів не бракувало: приносить дочка не те, що людям приносять, і лікаря того, що вона хтіла, до неї не привезли, і чому син досі не приїхав одвідати матір у лікарні? "Ростила-ростила діточок, недоїдала, недопивала, виводила в люди, а тепер, бач, непотрібною стала. То де ж їхня совість? Он до сусідки (кивала на Дарину Петрівну) і діти щодня приходять, і всякі інші, хто й зна, що воно за люди такі. А до мене?

— Та я ж і приходжу, мамо,—явно соромлячись матиного лементу, стиха виправдовувалася дочка. — Щодня приходжу.

— О! О! Уже й дорікаєш. Коли тобі так важко навідувати матір, то й не ходи. Ну, чого очі на мене витріщила? Дала б тобі доброго ляпаса, та рука болить. Ой, рученько моя сирітська!..

Дарина Петрівна дивилася на цей спектакль, але, звісно, мовчала. Вразило тільки оте слово — "непотрібна". А таки й непотрібна. Невже і вона до такого доживе? Ні, краще смерть!

Особливо дозволяла бабця вночі. Тут і так хронічне безсоння, наковтається снодійного, ледь задрімає, а бабця стогне-вистогнує.

— Ой, не стогніть так голосно, — благає Дарина Петрівна. — Дайте хоч годиночку поспати.

— Еге, а як воно мені болить? — агресивно огризається бабця.

— Таж і мені болить, а я не стогну.

— Та у вас болить не так, як у мене.

Ну що їй доведеш?

Нарешті довгі, як роки, дні минули в нетерплячій, болісній чеканні. П'ятниця. Вранці прибіг Максим, намагаючись удавати з себе спокійного. Вона схопила його за руку, притулила до своєї щоки. Так і повезли. В операційну, звісно, Максима не впустили.

— Дарино Петрівно, прокидайтесь!

— Прокидайся, мамцю!

Вона мляво розплющила обважнілі повіки. Вже лежала в своїй палаті, над нею схилювся син і поряд — Боярчук, травматолог, що робив операцію. Знову почала потопати в сон, але збрала волю й видерлася з липучої темноти наркозу. Отже, все позаду.

Тепер треба набиратися сил, аби знову жити.

* * *

На превеликий жаль, Боярчука перевели на "швидку допомогу", а на його місці з'явився молодий красень, отой самий, що приймав тоді Дарину Петрівну на "швидкій" і, просвердливши коліно, прип'яв догори ногу. Добре, хоч щовечора приходив Максим і розтирав спину камфорним спиртом, аби не причепилося запалення легенів. Розтирав на совість, аж мати стогнала: "Та шкуру здереш!" Шура — вона приходила майже щодня — принесла авторський примірник щойно виданої книжки і, як завжди, великий пакунок "вітамінів". Того ж таки дня, тільки з іншого видавництва, прийшов редактор і приніс однотомник "Вибраного". Ювілейний рік! Настрій у Дарини Петрівни був би непоганий, якби ж не ота бабця, що лежала поруч. Вночі вона примудрилася сіпати Дарину Петрівну за ногу (добре, хоч за здорову) й вимагати, аби та викликала до неї санітарку. Викликати вночі санітарку — то було майже на грані фантастики, ще й сигнал виклику, мов на злість, був лише біля одного ліжка... Отоді вперше Дарина Петрівна відчула гостре бажання знищити людину.

Дійшло до того, що вона просто мріяла, аби щезла з лиця землі оця непотрібна нікому баба. І так — щоночі.

Максим приніс милиці. Дарина Петрівна аж здригнулася, побачивши їх. Цілих шість місяців має на них шкандибати, і тут уже нікуди не подінешся. Хоча б зазирнув Боярчук, бо молодий красень-лікар ставився до своїх хворих з легковажною зневагою. Врешті попросила "ходячу" сусідку спуститися на перший поверх, знайти Боярчука й сказати, що Дарина Петрівна дуже просить його зазирнути бодай на кілька хвилин.

Боярчук прийшов. Дарина Петрівна зраділа йому, як рідному.

— Як справи?

— Мені здається, що пора б уже зняти шви... Чи ще рано?

— Як то рано? Хіба вам досі їх не зняли?

Він одліпив зі шва на стегні марлю, поглянув, покивав головою.

— Зрослося добре.

— Та на мені все зростається мов на собаці.

— Глядіть не наврочте, Дарино Петрівно. Заждіть, зараз я сам все зроблю. — І швидко вийшов.

Повернувся з пінцетом, клеєм, свіжою марлею та ще якимись штуками. Сів на табуретці біля ліжка і спритно повитягав нитки зі шва. Далі, змастивши дезінфікуючим розчином зарослу рану, наклеїв зверху свіжу марлю.

— Ага, вам уже й милиці принесли. Давайте спробуємо на них стати.

Дарина Петрівна схопилася руками за металеву штангу над ліжком, підтяглася, сіла. Боярчук допоміг стати на підлогу, показав, як слід тримати милиці, як ставити ноги.

Боже ти мій, яким важким стало тіло, хоча вона й дуже схудла, однак з великим зусиллям перетягала його на неширокий крок! Мішок з піском. Обшкандибавши ліжко, задихалася і, мокра від поту, сіла.

— Нічо, нічо, молодець, — похвалив її Боярчук. — Незабаром ходитимете.

— На милицях?

— Поки на милицях. А що робити? Зараз ось зробимо вам рентген.

— Та хіба ж я додибаю?

— Поїдете на каталці. До речі, скажіть своїм, щоб принесли чогось м'якого — підшити до милиць: треба не натискати на них, бо іноді бувають парези рук.

— Що буває?

— Може паралізувати руку, а то й дві.

— Ось чого мені гостро бракувало! Все життя мріяла...

Увечері Боярчук віддав їй рентгенівський знімок, який Дарина Петрівна передала Максимом додому, щоб тут не відібрали. Навіщо він їм?

Замордувала не так операція, як безсоння. Незважаючи на снодійні, спати не щастило. І бабця будила, і на світанку брязкали відрами, прибираючи в палаті, санітарки. Мріяла про домівку, про свою тиху ізольовану кімнату — діти поряд, але за стіною. Там можна буде відіспатись, бо в лікарні сну не було й не буде.

І Дарина Петрівна почала проситися додому.

— Я вже потроху навчилася дибати на милицях, Тренуватимусь удома, але мушу виспатися: вже конаю, бо жодної ночі не спала. Та й нащо я тут займатиму місце, адже повен коридор лежачих хворих. Відпустіть, бога ради!

Відпустили.

Вдома Дарина Петрівна вперше побачила себе у дзеркалі на повний зріст. Тьху, стара шкапа на милицях... А споганіла як!

І все ж таки щастя — знову опинилася вдома, в тихій кімнаті на дев'ятому поверсі

— ніхто не грюкає зверху, не трусить шмаття над балконом. А головне — ніхто не будить.

Нешаслива весна позаду. Тепер літо, і що далі, то певніше вона ходила на двох, а далі й на одній милиці. Навіть перестрибувала через неширокі канави. Лікарі, що дивилися рентгенівські знімки, казали, що операція зроблена "ювелірно". Правда, невідомо, чи приживеться "залізяка" — титановий цвях, яким Боярчук збив переламану кістку. Максим кілька разів привозив його додому, і вони раділи разом.

— Справи йдуть добре. Напевне, доведеться вам подарувати "залізяку". Але коли й станеться відторгнення — то вже не складна операція — витягати гвіздок. Тільки не поспішайте переходити на ціпок, — умовляв він Дарину Петрівну.

Все ж узимку вона стереглася виходити з дому, аби не послизнутися. З нетерплячкою чекала весни — тоді поїде в Ірпінь, а поки узялася до своєї улюбленої роботи. Скільки радощів мала з неї, не менше й муки. Тобто все йшло нормально. Нарешті діждалася весни.

"Запрягла" сина в його "Жигуля", прихопила друкарську машинку, початий рукопис — поїхала в дорогий серцю Ірпінь.

А через кілька днів почалися болі. Вони підступно посилювались, навіть коли лежала непорушно.

Відторгнення? Клятий організм не схотів миритися з чужорідним тілом? Коли б хоч до від'їзду, а то так лицемірно біль відступив, на ногу сміливо ставала, а зараз, з Ірпені, серед близьких за інтересами й уподобаннями людей, — немов ножем у спину...

Син забрав додому Дарину Петрівну, негайно зробили рентгенівський знімок, Максим помчав до Боярчука. Той глянув на рентген, нахмурився.

— Негайно в лікарню. Відторгнення.

Вона не знала, що цього разу Боярчук був лише асистентом, а оперував лікар вищий рангом — доцент. Відразу по операції доцент кудись подівся днів на три, а Дарині Петрівні стало дуже погано. Вночі вона почала марити, поскидала з тумбочки все, що на ній стояло, і все виривалася з якихось дротяних путів. Далі — то вже, видно, був білий день, відбився у пам'яті чийсь халат, і чужий голос промовив: "Пневмонія". Добре, що мала симпатичну сусідку, яка просиділа найпершу ніч над нею, тримаючи за плечі, бо безтямна Дарина Петрівна все рвалася зіскочити з високого ліжка. Адже вночі докликатися якусь "медицину"—то марне діло.

І знову й знову напливали з підсвідомості рядки давно забутих віршів, можливо, навіть власних. Нарешті опритомніла.

Над нею сиділа редактор Шура і плакала, дивлячись на бліду мов смерть Дарину Петрівну. Сусідка тим часом розповідала, як цілу ніч після операції тримала за плечі безтямну Дарину Петрівну, що все виривалася та кликала Максима та якогось Шуру. Ну, Максима вона знає, а хто такий Шура...

— Шура — то я. Невже ж нікого не можна було докликатися?

— Треба було іти шукати, а я боялася залишити Дарину Петрівну. А сусідка наша дуже міцно спить, не добудишся.

Цього разу Дарину Петрівну поклали в палату на трьох. Третя сусідка (хтозна, на що була хвора), щовечора ходила у хол дивитися телевизор, а вночі непробудно спала, хропучи, як добрий чолові'яга. Тільки в безтямі Дарина Петрівна її не чула. А далі почалися муки з безсонням. Тому вирішила за будь-яку ціну залишити лікарню. Хоча висока температура трималася, розгулялася й пневмонія, але тут, у лікарні, вона таки пропаде...

Нарешті з'явився доцент, сказав, що "нічого страшного, таке по операціях часто буває". І справді, стан хворої аж ніяк його не хвилював.

Що ж, коли "нічого страшного..."

На черговому обході Дарина Петрівна збила температуру до норми, зібралася на силі й сіла на ліжку. Коли до неї підійшов доцент (з почтом меншим, ніж у професора), вона рішуче сказала:

— Почуваю себе добре. Випишуйте.

Здається, доцент навіть зрадів і сказав, якщо вона наполягає, то її сьогодні випишуть.

Повернулася додому, а біль в нозі все дужче допікав. Розболілося вже й коліно, раніше воно ніколи не боліло. Запалення легенів вдалося досить швидко пригасити, а щоб пригасити ще й нудьгу, вона спробувала писати. Ні, поки не змогла. (Поки?) Морально (та й матеріально) підтримало видавництво — надіслало кілька книжечок для перекладу. Лежачи перекладала, а далі заходила по маленьку "приручати" й друкарську машинку.

А нога розболювалася все дужче та дужче. Довідалася, що доцент мешкає зовсім близько, в цьому ж таки мікрорайоні понад Дніпром. Зробила новий рентгенівський знімок, закликала додому доцента. Видимо, йому зовсім не хотілося зустрічатися зі своєю пацієнткою, та Максим притягнув.

— Після видалення "залізяки" мені мало стати краще. То чому ж так різко погіршало? — допитувалася Дарина Петрівна. — Хіба ж то складна операція? А я трохи дуба не врізала. Чому?

Доцент не дуже виразно пояснив про якийсь новий трансплантант з кістки (господи, з чиєї?), до того ж той новий трансплантант зламався...

— Коли? Може, та кістка була зламана?

— Ні, то ви вже її поламали. Вам треба поїхати до санаторію.

— Куди? Вже зима підступає, а я ж сама нікуди не зможу поїхати. Ви мені порадьте, що маю вдома робити?

Доцент пом'явся і, повторивши знову: "Краще їдьте до санаторію", зник. Він артистично вмів зникати.

Якби ж то вона могла його наздогнати, то... То що? Ну наговорила б йому гірких слів, од того ні їй не полегшало б, ні його не присоромиш. Що він запхнув їй у стегно, замість титанового стрижня? Та хіба ж тепер дізнаєшся?

Скільки по тому було консультацій з травматологами! Один радив не навантажувати ногу, інший — навпаки, розробляти навантажуючи і не зважати на болі.

Кого слухати? Врешті трапила до професора К. (бо ж у свого попереднього втратила віру). Той уважно розглянув пачку рентгенівських знімків і сердито сказав:

— Ви гадаєте, що коли вас так покалічили, то я можу вилікувати? На жаль...

— А що зі мною?

— Як то що? Асептичний некроз. При другій операції хірург наглухо перекрив трансплантантом голівку стегна, припинив доступ крові, — професор К. з бридливим виразом ткнув пальцем в рентгенівський знімок, — природно, що голівка відмерла. Хіба ви не бачите — наскрізь просвічується.

— Ми гадали, що то невдалий знімок.

— Операція невдала, а не знімок.

— І це вже не можна змінити?

— Зміни будуть, але на погіршення. Ви ж не погодитесь на третю операцію?

— А що дасть? Є якась гарантія?

— Ну, знаєте, я не чудотворець. Даруйте, що кажу вам правду, але ж ви по неї до мене приїхали?

Так... Якби доцент зіпсував якусь матеріальну цінність, то поніс би відповідальність. А скалічив людину... про яку відповідальність може бути мова?

Отоді Дарина Петрівна по-справжньому відчула свою старість і каліцтво.

І ще — безнадію.

* * *

Найгірше було, коли сусіди, вгледівши її, сплескували в долоні, з жалістю хитаючи головами, промовляли:

— Та коли ж ви нарешті покинете свої милиці? Скільки можна?

— Я їх покину скоро, коли покваплюся померти, але зачекаю, якщо ще довго проживу, — намагалася жартувати Дарина Петрівна, хоча в душі все клекотіло.

— Ой, бідолашна! Якою були, а якою стали!

В такі хвилини їй найдужче хотілося одного: врізати співчувальникові милицею по голові.

Настала третя весна. Т и с я ч а д е в' я т с о т в і с і м д е с я т ш о с т о г о р о к у.

Дарина Петрівна вирішила-таки поїхати в Ірпінь, нехай на милицях. Нестерпно стало дивитися на чотири стіни, вислуховувати зойкання та причитування сусідів. До того ж нарешті задумане — оповідання чи повість—почало підкорятися, принаймні їй так здалося. Добре, хоч голова та руки цілі. Та ще ліва нога — нею дехто міє вправно користуватися.

Отже, з дому — на всеньке літо! Але...

Але!

Вранці першого травня до матеріної кімнати зайшов збентежений Максим, з сумнівом поглянув на валізи.

— Мамо, ти слухала радіо?

— Так. Правда, не дуже уважно, може, щось і проґавила. Зараз починається святкова демонстрація. Ти боїшся, що ми не зможемо проїхати містом, поки вона не

скінчиться?

— Ти певна, що буде демонстрація?

— Звісно. А що таке?

— На Чорнобильській атомній аварія.

— Коли?

— Здається, в ніч на двадцять шосте квітня. А ми ж нічого не знаємо...

— То за ці дні, напевне, вже все залагоджено. О, дивись, вже почалася святкова демонстрація!

Максим з надією поглянув на екран телевізора.

— Ну от бачиш? Все спокійно, люди веселі, уряд на трибуні... Отже, все гаразд, — заспокоїливо мовила Дарина Петрівна. — Ти пригнав машину?

— Та пригнав. Але зачекаємо трохи.

— А чого чекати? День який розкішний, он і Володька вудки свої вже нарихтував. Об'їдемо околицею центр, щоб не затримали машину. Та чого ти такий похмурий?

Максим зовсім нічого не відповів. Понурившись, вийшов.

Чогось він не домовляє.

Дарина Петрівна обдзвонила по телефону знайомих, привітала зі святом і запитала, що вони чули про чорнобильську аварію. Ніхто нічого певного не знав. Правда, один товариш слухав по транзистору голоси "из-за бугра", але там запевняли, ніби й Київ знищено, що було явною нісенітницею. Брехня, звісно, он які веселі пісні лунають і по радіо, і з телевізора.

Дарина Петрівна приєднала до валіз іще переносний невеликий телевізор "Юность" ("О юности моя далека-далека..."). Бо в Будинку творчості до телевізора треба було здиратися на другий поверх, та ще й без поручнів, тому — дивитиметься свій. Нарешті Максим підійшов до географічної карти України, яка була пришпилена на стіні, й почав виміряти відстань від Чорнобиля до Києва та Ірпеня.

— Та, власне кажучи, що Ірпінь, що Київ— майже на одній відстані від Чорнобиля. Поїхали.

Вирішили, що Володька пробуде в Ірпені чотири дні—Травневі свята, та ще один день робочий уклинився поміж святом й вихідним. Дарма, пропустить хлопець день у школі — не біда.

Виїхали з Києва на міжміське шосе. Незважаючи на свято, по ньому мчало дуже багато вантажівок, автобусів. Але до Ірпеня доїхали цілком спокійно. В Будинку творчості до кімнати Дарини Петрівни миттю набігалися стривожені літератори. "Що чувати про чорнобильську аварію у Києві?"

— Та наче нічого. Вранці відбулася святкова демонстрація.

— У Москві?

— І в Києві також.

— А по дорозі вашу машину не затримували?

— Ні. Але подумайте самі: якби була якась загроза, відмінили б демонстрацію.

— І ми так гадаємо. Проте ніхто нічого не знає.

Я спеціально привезла телевізор. Якщо почнеться велогонка Миру, то справді нема чого тривожитися, — сказала Дарина Петрівна.

З нею погодилися.

Паросток тривоги, що проклюнувся в душі, почав одпускати корінці. Вона намагалася вирвати їх геть.

Максим з Галиною попрощалися й поїхали додому, а Володька негайно схопив свої вудки і майнув на річку. Хіба не розкіш — майже чотири дні вільні від школи!

Якось неприродно, просто на очах буйнішали щедрозеленим листом дерева й кущі, розквітав бузок. А по телевізору показували велогонку Миру. Отже — все гаразд? Володька хвалився багатим, як ніколи, уловом: "Риба клює, мов скажена, а чомусь ніхто з рибалок не вийшов. Ото дурні!"

Зненацька повіяло чорним вітром, заболіло все тіло. Дарина Петрівна, яку і вночі мордувало безсоння, серед білого дня падала на ліжко й засинала. Проте Володька веселився, ганяючи на свою риболовлю. Радіо теж награвало веселих мелодій, телевізор заспокоював. Он навіть популярний московський кіноактор В'ячеслав Тихонов — Штірліц стояв на київській вулиці, коментуючи перебіг велогонки. Малюк років чотирьох залюбки ласував морозивом... Якби було щось загрозове для здоров'я — то хіба ж дозволили оту велогонку?

Аж несподівано примчав Максим, хоч Володька міг би ще трохи погуляти на іртиському роздоллі.

— Де Володька? Маю негайно його забрати.

— Чому?

— Дорогу на Ірпінь перекрито, я ледве прорвався і тільки тому, що забираю з Ірпеня сина.

— Скажи мені правду, Максиме: що коїться? Ми тут нічого не можемо збагнути. А по телевізору...

— До біса твій брехливий телевізор, — скипів Максим. — Та де ж Володька?

— На річці ловить рибу.

Максим метнувся до річки, привів набурмосеного Володьку. Хлопець не хотів їхати, але його не питали.

— Мамо, може, й ти повернешся?

— Чого? Сам же казав, що різниці між Ірпенем й Києвом немає.

Провела Дарина Петрівна своїх хлопців, почорнішало на душі. Хоча тьохкали-заливалися солов'ї, несамовито квітував бузок. Але людей у Будинку творчості ставало все менше. Лишалися тільки працівники. До того ж зникали якось так дивно — потайки, і це було найгірше.

Може, й справді повернутися додому? Але — як? Машин сюди не пропускали, таксі не викличеш, електричкою на милицях вона виїхати не зможе... Механічно ввімкнула маленького телевізора, той охоче обізвався якоюсь бравурною мелодією. Роздратовано штовхнула червону скриньку, телевізор упав і замовк. Розбила? Ну й лихий з ним, почали дошкуляти ці бадьорі передачі. ВОНА ХОТІЛА ЗНАТИ ПРАВДУ! Якою б вона не

була. І що година, то дужче відчувала себе у пастці. Працювати? Яка там робота...

Врешті пішла до директора Будинку творчості: не хоче тут залишатися — он усі порозбігалися. Скористатися електричкою не може на своїх милицях, отож — нехай вивозять її на чому завгодно, хоч верхи на мітлі, речі вона може й покинути. Втрапила в пастку — збожеволіти можна.

— "Рафик" наш не на ходу, — забідкався директор. — Хіба вивезти вас автофургоном. На нього є перепустка, бо возимо продукти в їдальню.

— Спасибі. Коли можна виїхати?

— Ну... деь години о третій.

Дарина Петрівна пошкандибала складати у валізи речі. Як же вона зараз ненавиділа доцента! Все життя прожила самостійно, незалежно від когось, а тепер стала такою безпорадною. Навіть рік тому почувала себе значно краще і, головне, була певна, що не лишиться калікою. По війні милиці фронтовиків були навіть почесні, а стара баба на милицях викликає тільки огиду. Дожилася. Вона соромилася своїх милиць, як ознаки жалюгідної безпорадності.

Дівчина, що прибирала корпус, швиденько допомогла скласти речі. Ну от, валізи стоять наготові, біля них побитий телевізор "Юність" та друкарська машинка.

Можна було б ще пообідати, але лякала спорожніла їдальня. Правда, з'явилося кілька нових людей, з Прип'яті, здається. Спробувала якось розпитати — як воно там було, на АЕС, але ті мовчали.

Підкотив невеликий зелений фургон. Дарині Петрівні допомогли скласти в нього речі (шофер чомусь накрив їх брезентом), а її посадовив поряд із собою в кабіні. Не від'їзд, а втеча.

Дивилася у віконце кабіни з якимось дивним почуттям. Вона добре пам'ятала дороги Великої Вітчизняної війни, гурти худоби, біженців, бомбардування, розбиті машини, непорушні залізничні ешелони... Але зараз усе було по-іншому. Щільні колони грузовиків рухалися майже без інтервалів, зупиняючися лише в певних місцях, де їх стрічали постові в "намордниках". Фургончик пропускали без затримки, не зазираючи всередину, де під брезентом причаїлися її манатки. В небі часто гули вертольоти, а саме небо — ясне і зрадливо мирне. Як і сонце. Як і буйна зелень обабіч шосе. І тривога. Вона пам'ятає тривоги минулої війни, вони були природні, а це...

Такого ніколи не було ні в її житті, ні в загалі — ніколи.

В'їхали в Київ. По вулицях міста — колонами тролейбуси, без номерів і знайомих маршрутів. Через скло шибок Дарина Петрівна угледіла дитячі голівки. Що це?

— Вивозять дітей, — пояснив шофер. — І дошкільнят, і школярів.

— І школярів?! Куди?

— Кого в санаторії, кого в піонерські табори. Вашого внука теж, напевне, вивезли? Він у якому класі?

— У восьмому. Сьогодні дзвонила додому, він у школі був.

— А вивозять включно до сьомого класу. То зустрінетеся вдома.

— Не розумію. Хіба для восьмикласників загроза менша, ніж для семикласників?

Якщо справді є якась загроза. Нічого ж не оголошували.

— Наївна ви жінчина, хоча й письменниця, — хмикнув шофер.

— То чому ж нам нічого не кажуть?

— Та вроді затим, аби не було паніки. Та мені розповідають, що твориться на вокзалі та в аеропорту... Правда, начальство своїх діточок одразу ж повивозило.

— Тихцем?

— Та вже ж не стануть об'яви давати.

* * *

Який дивний, безголосий Київ...

На дитячих майданчиках — жодної дитини, на вулицях теж. Такого справді ніколи не було. Зате ненормально пишно зеленіють дерева соковитими кронами, й уже по київському радіо попередили уникати свіжої городини та ягід, і взагалі — менше виходити з домівок. Але старші класи школи навчаються. Володька блідий, аж зелений, ходить до школи. Ще й екзамени за восьмий клас доводиться складати. Правда, мало лишилося і старшокласників; батьки, хто могли, повипроводжували їх з Києва. Якби ж не ці осоружні милиці, то хіба ж вона залишила б внука, не вивезла б кудись у безпечніше місце? Останній рентген показав, що після другої операції, хоча перелом і зрісся, зате відмерла заблокована наглухо кістковим трансплантантом голівка стегна. І це вже назавжди. Скількох людей ти скалічив, чорний доценте?

Відрізана від життя, користувалася тільки телефоном. Тому домовилася з Літфондом про дві путівки в Одеський будинок творчості — для невістки й онука. Син не може її саму залишити, отже — стала вже тягарем. Пригадала "непотрібну бабцю" з лікарні. Ну, та може хоча б на двох ногах ходити. Невже і її час настав бути непотрібною?.. То для чого жити?

Дарина Петрівна вийшла на балкон. Дев'ятий поверх. Варто підставити стільця під глухі бильця балкона — хвилина... і досить каліцтва. Звільнитися і звільнити...

Володька склав іспити за восьмий клас, і Галина з ним поїхала до Одеси. Нехай провітраться. Згадала, як хлопець у святкові дні ловив рибу під пронизливим радіоактивним вітром в Ірпені, й аж здригнулася. Аби ж знаття!

Якась недобра сила весь час тягла її на балкон. Дивилась униз, асфальт під будинком притягав, немов потужний магніт. Ну та це — на крайній випадок. Максим заходився було міняти квартиру — на дев'ятому поверсі іноді затікала стеля. Але тепер — нізащо! Звідси вона нікуди не піде, бо саме тут є певний шанс на з в і л ь н е н н я. Непотрібною не житиме.

Пригадалися рядки Пастернакового вірша:

Но старость — это Рим, который

Взамен турусов и колес

Не читки требует с актера,

А полной гибели всерьез.

Робота? Намагалася, примушувала себе сідати до робочого столу... щоб переконатися: голова стала порожня, мов розгепана макітра. А писанина —

безпорадна, жалюгідна. Ні, з цим, видно, вже покінчено.

* * *

Дарина Петрівна, шкандибаючи на милицях, вийшла з квартири, спустилася ліфтом униз та й подибала навколо будинку. Вкотре вже подивувалася на зелене буяння дерев, цвірінькання горобців, зневажливе й вагоме каркання ворон. Тепер уже часто говорили по радіо й телевізору, писали у пресі про чорнобильську трагедію. Чому не відразу? Чому приховували небезпеку? Як тепер вірити?

Галина пише, що запхнули її з Володькою в якусь темну комірчину без вікон, ну і, звісно, без усяких вигод. "А з благополучних районів мають найкращі кімнати. Чому?"—дивувалася. Ну нічого, зате вони цілими днями біля моря, може, туди не сягнула чорнобильська радіація.

Знову перед нею постало бліде обличчя внука. Ні, не знову, адже весь час носила його в уяві. Володьку, хлопчику рідний, невже ця біда незаслуженою карою ляже на твоє ще дитяче життя?

Нараз почула веселий дитячий сміх, дзвінкі голоси. Стріпнулося серце. Дочвалала до розчиненого вікна на першому поверсі, завмираючи, прислухалася.

Радіо...

Довго стояти не могла — нога розболювалася все дужче та дужче. Довелося сісти на лаві, тут також чути радіо.

— Доброго здоров'я, Дарино Петрівно!

До неї підійшла знайома лікарка-педіатр. Дарина Петрівна змусила й собі посміхнутися у відповідь. Не можна весь час скиглити, чотиринога занудо.

— Доброго здоров'я, Ангеліно Романівно. Як справи?

— Як у всіх. А ви вже, бачу, ходите краще.

— То ви просто не бачите, сидіти я поки що можу.

— Давно робили знімок? Що каже рентген?

— Асептичний некроз.

Вродливе обличчя лікарки на мить спохмурніло, але за хвилину проясніло.

— Слухайте, Дарино Петрівно, виходить, для вас корисна оця теперішня радіація.

— Не розумію...

— Ваша кістка втрачає кальцій. Зате його заміщує стронцій.

— ???

— Так, так, я не жартую.

— Розумію, Ангеліно Романівно: вирішили спробувати на мені новітню методику психотерапії. Мінус на мінус повинен дати плюс?

Вона розсміялася, попрощалася й пішла собі, а Дарина Петрівна так і не збагнула її жарту. Бо ж напевне то був жарт.

А в ясному-ясному небі раз у раз снували з гуркотом вертольоти. Передача для малят змовкла, ніби радіо засоромилося.

Повертаючись додому, спало на думку: а що коли за законом підлості ліфт зараз зіпсується, як їй добуватися на дев'ятий поверх? Але ліфт повівся чесно — не

зіпсувався.

Добре, що серед ліфтів не буває доцентів. Проте... вони, мабуть, бувають скрізь.

Почуття було подвійне. З одного боку, Дарина Петрівна боялася виходити на балкон, з другого ж, її невтримно туди тягло, як до гарантованого порятунку від непотрібного фіналу життя.

Оце й сьогодні стояла, опершися на бильця та відганяючи думки, що кружляли та в'їдалися нахабними осами.

Брязнув ключ у дверях — то прийшов з роботи Максим. Вона злякалася, ніби син міг розгледіти її гіркі думки, й поспішила (як змогла) повернутися до кімнати. Сіла до столу, втупилася в друкарську машинку.

— Привіт, мамцю! Від наших листа не було?

— Ні. Може, вечірньою поштою.

— Ой, ти, здається, працювала, а я перешкодив?

— Так, працювала.

І Дарина Петрівна старанно заклацала на машинці: "Невигадана історія".

1987